

és a nevetés, s ehhez a viccmondás és -hallgatás is szerényen hozzájárult. Ezekben az iskolákban a pedagógusok és tanulók vidám hangulatot, érdeklődést és várakozást tudnak kelteni a „nevettető kultúra” igénybevételével. Akik élvezik a viccet, derűt árasztanak, s könnyen hozzáférkőznek társaikhoz. Alfred Adler írja: „Ezek azok az emberek, akiknek lényge vidám, akik nem járnak mindig nyomott kedvvel és gondokkal terheltlen, nem teszik meg környezetüket saját gondjaik hordozójává vagy tárgyává, hanem vidámságot sugároznak, és a másokkal való együttélésben az életet széppé és élni érdekessé teszik.”¹⁴

JEGYZETEK

- [1] Freud, S.: Esszék. Gondolat Kiadó, Bp., 1982. 68. p.
- [2] Diószegi György: Társadalom humornézetben. Népszava Kiadó, 1989. 214. p.
- [3] Séra László: A nevetés és a humor pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983. (második kiadás) 72. p.
- [4] Szegedhelyi István: Az esztétikai érték. Gondolat Kiadó, Bp., 1984. 169—170. p.
- [5] Kosztolányi Dezső: Nyelv és lélek. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1971. 17—18. p.
- [6] Freud, S.: Pszichoanalízis. Kritérion Kiadó. Bukarest, 1977. 19. p.
- [7] Zsolnai József—Zsolnai László: Mi a baj a pedagógiával? Tankönyvkiadó, Bp. 1987. 124. p.
- [8] Montágh Imre: Mondjam vagy mutassam? Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp., 1985. 135. p.
- [9] Bárdos László: Változástörédek a tiszteletre. Vigília, 1993/1. sz. 66. p.
- [10] Csepeli György: ...és nem is kell hozzá zsidó. Az antiszemitizmus társadalomlélektana. Kozmosz Könyvek, Bp. 1991. 24. p.
- [11] Pataki Ferenc: A bűnbak-jelenség. Magyar Tudomány, 1991/10. 12. 12/3. p.
- [12] Séra László: i. m. 131. p.
- [13] Stern, W.: Die Intelligenz der Kinder und Jugendlichen. Leipzig, 1928. Vö. Séra L. i. m. 136—137., 139—143.
- [14] Alfred Adler: Emberismeret. Gyakorlati individuálpaszichológia. Gondolat Kiadó, Bp., é. n. 199. p.

PETŐ ILDIKÓ

Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola
Debrecen

Tanítóképzős hallgatók attitűdje fogyatékosokkal szemben

A fogyatékoság észrevehető jelei egyfelől sajátos társadalmi magatartást váltanak ki, másfelől alakítják a fogyatékos ember énképét.

Nem természetes, nem magától értetődő, hogy a fogyatékoság külső jeleire adott társadalmi reakciók többségükben negatív előjelűek. Az utóbbi évtizedekben szaporodó, újabban hazánkban is intenzíven végzett attitűdkutatások adataiból az derül ki, hogy a sérült ember egyúttal kevésbé elfogadott is.

A különböző típusú fogyatékosokkal szemben az elutasítás mértéke különböző lehet. Richardson vizsgálatai például azt mutatják, hogy az elutasítás mértéke annál nagyobb, minél feltűnőbb a fogyatékoság külső bélyege.

A reakció függ attól, hogy milyen fogyatékoságról van szó, milyen társadalmi korban, milyen történelmi időben.

Miért riasztja a stigmatizált ember az ép embert?

Többféle feltevés lehet a válasz:

1. A legkézenfekvőbb talán az ősi magyarázat, hogy biológiailag célszerű alkalmazkodási módról van szó.

Az állatvilágban valóban megfigyelhető a sérült, a gyenge, a kevésbé életképes egyedek védelmének megszüntetése, kiírtása. Analóg lehet ezzel az emberi életből egyes afrikai törzseknek az a szokása, hogy az öregeket, akik már nem képesek hasznos munkát végezni, néhány napi étellel elküldik a pusztába, ami biztos pusztulásukat jelenti. De említhetjük az újszülöttek kegyetlenül végrehajtott szelekcióját is az ókori Spártában. Azonban a fogyatékosági bélyeggel megjelölt ember elutasításában semmi biológiai célszerűség nincs.

2. Goffmann stigma elmélete arra hívja fel a figyelmet, hogy a látható testi hibák hasonló társadalmi szelekciókat váltanak ki, mint a hajdani szankcióként végzett csonkítások. Ismertek bibliai, görög mondai, történelmi és irodalmi alakok egészen a XIX. sz. végéig. (Sámson, Cidkijahm Juda király, Ödipusz, Vak Béla, Sztrogoff Mihály.)

Csonkítással büntették meg a rabszolgát is, de vigyázva arra, hogy munkaképessége megmaradjon. Ez a szemlélet oly mélyen átjárta az embereket, hogy a testi hiba = szegénybélyeg formulát azokra is alkalmazta, akik más okból sérültek meg, vagy fogyatékosan születtek. Napjainkra többnyire tudattalanná vált az erkölcsi elutasítás.

3. Számomra leginkább elfogadható az a magyarázat, miszerint a fogyatékosági bélyeget magán hordozó ember jelenléte szorongást kelt az épben. Ezért törekszik arra, hogy ne engedje be a fogyatékos az életterébe. Ilyen „meggondolásból” szeretnek sokan úgy segíteni, hogy közben ne kelljen személyesen is találkozniuk a fogyatékosokkal. (Pl. az első gyógypedagógiai intézmények gettójellege.)

Az említett szorongásnak több oka is lehet (alaklélektan, szociális bizonytalanság, szembesülés), amelyre azonban most nem térek ki.

Az eddigiekben leírtak alapján a fogyatékosok elfogadásának és elutasításának alapja elsősorban a fogyatékoság láthatósága. Általában tekintve a fogyatékoság fajtáit (testi, érzékszervi, értelmi) elmondható, hogy minden fogyatékoságnak megvan a maga külső, figyelem felkeltő bélyege.

A fogyatékosok arányát tekintve magas számot tesznek ki az értelmi fogyatékosok. (A tanköteleskorú fogyatékosok kb. 95%-a értelmi fogyatékos.)

Társadalmilag elfogadott és gyakorolt tény, hogy a lányok és a fiúk születésüktől fogva más-más nevelést kapnak. Az így kialakult kép a lányokról: érzékenyebbek, érzelmesebbek, bizonytalanabbak, míg a fiúkról: határozottabbak, keményebbek, inkább képviselnek és vállalnak szélsőségesebb véleményt.

Ezt a gondolatmenetet folytatva feltételeztem én is, hogy a fiúk előítéletesebbek, mint a lányok a fogyatékosokkal szemben általában. Az eddig felvetődött két kérdés szintézisaként egy újabb gondolat is született: általában a fogyatékosokkal és — kiemelten — az értelmi fogyatékosokkal szemben a megítélés hasonló a fiúk között és hasonló a lányok között. Azaz: a lányok és a fiúk között külön-külön a megítélésben (általában és az értelmi fogyatékosokkal szemben) nincs különbség.

Vizsgálatomhoz a Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola I. éves hallgatói közül választottam ki 15 lányt és 15 fiút. Azért választottam első éveseket, mert még előtte vannak minden pedagógiai, pszichológiai, szociológiai tanulmányoknak. Válaszaikat feltehetően egyformán befolyásolja az a tény, hogy pedagógusképzőbe jelentkeztek, és nyertek felvételt. A vizsgálati személyek kiválasztása véletlenszerűen történt. Az attitűdskálát egyenként, önállóan, iskolán kívül töltötték ki s hozták vissza. Felhívtam a figyelmüket arra, hogy nevet nem kell ráírniuk, amennyiben nem akarják.

Ordinális skálát állítottunk össze. A kérdőív az értékelés szempontjából két részből állt:

1. A párba állított tulajdonságokat csak az értelmi fogyatékosokra kellett vonatkoztatnia. A tulajdonságpár között elhelyezett 6 fokozaton kellett jelölnie saját véleményét. Ily módon rögtön szemléletesen láthatta maga előtt döntését. (Minél döntőbb-

nek érezte az egyiket, annál távolabb került a jelölés a jelzőpár másik tagjától. A párok egyik tagja pozitív, a másik negatív tartalmú volt. A „tapadás” elkerüléséért a negatív és pozitív jelleg váltakozott.

2. A második kérdőív általában a fogyatékosokra kérdez rá. Néhány megállapításban külön utalást fogalmaztunk meg egy-egy fogyatékosra azért, hogy ez is rávegye a vizsgálati személyeket arra, hogy általában gondolkodjanak a fogyatékosokról. A kérdőívben szereplő megállapításokkal az egyetértésüket öt fokozattal jelölhették.

A kérdőívek kitöltése, a kapott adatok összegzése után meglepő, az elképzeléseimmel szinte teljesen ellentétes eredményeket kaptam.

1. Feltételeztem, hogy a populációban a fogyatékosok megítélése általában hasonló, mint az értelmi fogyatékosoké. A kapott adat szerint ($r = -0,0678$) a két megítélés nem szignifikáns ($p > 0,05$).

2. A feltételezett eltérést a fiúk és a lányok véleményének eloszlásában a vizsgálat nem erősítette meg. A T-próbával kapott adat szerint $t = -0,1200$, szignifikanciája: $p > 0,05$. Ez azt jelenti, hogy a két csoport (fiúk és lányok) között nincs különbség. Ezek szerint a feltételezett és a neveltetésből fakadó különbségek a fogyatékos emberek megítélésében nem érvényesülnek.

3. A korreláció során kapott adatból ($r = -0,4508$) számított szignifikancia: $p > 0,05$. Igaz, hogy az összefüggés nem szignifikáns, de a fent leírt kapcsolat tendenciájában hasonló képet tükröz.

A fiúk kétféle megítélése között nagyon jó szignifikancia mutatható ki. A korrelációs együttható ($r = -0,6264$) „p” értéke 0,01-nél kisebb ($p < 0,01$), azaz nagyon jó szignifikancia szintet mutat. Ezek szerint állíthatjuk, hogy az első éves, pedagógiai, pszichológiai tanulmányaik elején álló fiúk hasonló mértékben elfogadóak vagy elutasítóak az értelmi fogyatékosokkal és általában a fogyatékosokkal szemben.

Sejthető, hogy a mért adatok megleptek. Sokáig gondolkodtam az okokon, a miérteken, magyarázatot azonban nem találtam. Legnagyobb fejtörést a második hipotézis megdőlése okozott és okoz mostanáig.

Végiggondoltam újra, hogy az attitűdöt sokféleképpen értelmezik. Abban azonban többé kevésbé minden szerző megegyezik, hogy az attitűdnek három komponense különíthető el:

- a megismerő, azaz kognitív
- az affektív
- és a viselkedési összetevő

A használt skálánkkal csak a megismerő és (a névtelenségben bízva) az affektív összetevőt tudtuk mérni, s hiányzott a viselkedési elem, amely a viszonyulást valóságos helyzetben mutatná meg.

Első éves hallgatóink mért, elfogadó attitűdje azonban így is biztató, s jó alapot ad az átlagtól eltérő, problémákkal küzdő gyerekek megismertetéséhez, a velük való bánás elsajátításához. Hallgatóink szemléletének alakítása-alakulása feltétele, hogy a felnövekvő nemzedék toleráns és természetes kapcsolatot alakíthasson ki a „más” emberekkel.

